

DİN EĞİTİMİNİN İSLÂMÎ İLİMLERDEKİ YERİ*

HAMZA AKTAŞ

YRD. DOÇ. DR., GÜMÜŞHANE Ü., İLAHİYAT F., İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE
AHLAK BİLGİSİ ÖĞR. B.

Özet

Din eğitimi, bir bilim olarak henüz yaşadığımız çağda bilimsel etkinliklerine başlamasına rağmen İslam din eğitimi açısından Kur'an'ın ilk indirildiği ayetlerden başlar. Bu noktada Kur'an, eğitimi "Rab" kelimesiyle ifade etmektedir. "Rab" gerçekte terbiye demektir; yani bir şeyi, durumu, hareketi ve davranışı olgunluğa ulaştırıncaya kadar tavırdan tavra bir geçiş sürecidir. Bu açıklamalardan yola çıkarak, Kur'an'ı ilim sahasına yerleştiren Tefsir ilmiyle din eğitiminin nasıl ilişki içerisinde olduğu ortaya çıkmaktadır.

* Bu çalışma, 28-30 Nisan 2014 tarihleri arasında Kırgızistan'da gerçekleştirilen Uluslararası İslami İlimlerin Teşekkülü ve İslami İlimler Arası İlişkiler Sempozyumu'nda sunulan bildirinin geliştirilerek makaleye dönüştürülmüş şeklidir.

Aynı şekilde Hz. Peygamber'in eğitim faaliyeti de esas itibarıyla, vahyin insanlara ulaştırılarak Kur'an perspektifinde iman, ibadet, amel, bilgi, duygu ve hareketler açısından insanlardaki davranışların olumlu manada değiştirilmesi çabasıdır. Hz. Peygamber'in bu eğitim faaliyetine "tebliğ etmek" denmektedir. Tebliğ etmek, hem eğitimi hem de öğretimi kapsamına alan bir yapıya sahiptir. Bu bakımdan Hz. Peygamber'in tüm söz, fiil ve takrirlerini ilim sahası içerisine alan Hadis ilminin din eğitimiyle yakından ilişkisi olduğu görülmektedir.

Bir yaygın din eğitimi faaliyeti olarak kabul edilen tasavvuf da insanın dindarlık kabiliyetini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Eğitim, insanları çok yönlü olarak geliştirmeye amaçlarken tasavvuf daha çok, duyguları, "kalbi" esas alan ve onları dini yönde geliştiren bir eğitim olduğunu söylemek mümkündür.

Diğer taraftan ilmihal yöntemiyle din eğitimi vermeye çalışan ve hidâne bakımından ilişki halinde olan Fıkıh, farklı inanç ve akidelerin öğretimini din eğitimi açısından inceleyen Kelam ve farklı tarikat, cemaat ve grupların din eğitimini bilimsel yollarla ele alan Mezhepler Tarihi gibi İslami ilimlerin din eğitimi bilimiyle çok yakın bir ilişkisinin olduğunu ifade etmek gerekmektedir.

Din eğitiminin İslami ilimlerdeki yerini incelemeye aldığımız bu çalışma, basite indirgemeyecek derecede diğer İslami ilimlerle ilişkisinin olduğunu ortaya çıkarmaya çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler

Din, Eğitim, Din Eğitimi, İslam Din Eğitimi, İslam İlimi.

Abstract

Religious education as a science in our age yet, despite the start of scientific activities, in terms of Islamic religious education from the verses downloaded the first of the Qur'an begins. At this point, the Qur'an, education "Rab" is to be expressed in words. "Rab" is finishing in reality; that is, something, status, movement and behavior, until transportation the maturity is a transition period to attitudes from the attitude. Extrapolating from this description, with the science of Tafsir into the field of science the Qur'an, how to correlate of religious education emerges.

Likewise, in training activities of the Prophet's, essentially, in terms of faith, worship, deeds, knowledge, feelings and actions in the perspective of the Qur'an In a positive sense of the behaviors in humans is an effort for changing. To this educational activity of the Prophet's is called "To Preach". To preach, as well as education and training has a structure in the scope. In this regard, all the words, actions and their memorandum of

the Prophet's science into the field of Hadith with the religious education which is closely related is observed.

The Sufism accepted as a widely religious education activities, aims to improve the ability of religiosity of human. Education, while aiming to enhancement as versatile the people, Sufism more, the feelings, "heart" which is based and an education that develops in the direction religious of them is possible to say.

On the other hand, Fıh that trying to provide religion courses with the method of Catechism and the relationship in terms of hidane, Kalam that viewed in terms of religious education the teaching of the different beliefs and tenets and as heresiographical that addressing with the scientific ways the religious education of the different sects, communities and groups that there is a very close relationship of the Islamic sciences with religious education science is required to expressed.

This study that we have studied to the Place of religious education in Islamic sciences, that relationship to degree to the reduction a simple with other Islamic sciences will work to uncover.

Keywords

Religion, Education, Religious Education, Islamic Religious Education, Islamic Scientific.

Giriş

Din eğitiminin İslami ilimlerdeki yerinden bahsetmeden önce İslam eğitimi ve din eğitimi kavramlarının günümüz bilim dünyasında hangi anlayışla dile getirildiğini ifade etmek gerekmektedir.

Günümüz din eğitimi anlayışındaki tartışmaların odak noktalarından biri, din eğitiminin, eğitimsel mi yoksa dini bir faaliyet mi olduğu konusundaki kavramsal problemdir. Din eğitimi dini bir faaliyet olarak görenler, bireylerde dini inancı geliştiren bir faaliyet olduğunu kabul etmektedirler. Eğitimsel bir faaliyet olarak görenler ise din eğitimi kişilerde insani bir boyut olan inanca karşı anlayış geliştiren ve farklı kültürel anlayışları destekleyen bir faaliyet olduğunu ifade etmektedirler.¹ Bu probleme İslam ülkele-

¹ Halstead, J. Mark, "Din Eğitimi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* (Journal of the Human and Social Science Researches), Çev.: Abdulkadir Çekin, 2013, c.2, sayı: 3, s.136-150.

rinin çoğu açısından bakıldığında dini bir faaliyet üzerinden bir din eğitimi gerçekleştirdikleri görülmektedir. Fakat Türkiye’de ülkenin yapısı bakımından eğitimsel yaklaşıma da önem verildiğini söylemek mümkündür.

Günümüz din eğitimi yaklaşımlarına göz atıldığında iki farklı yaklaşım ortaya çıkmaktadır. *Dinsel eğitim (education in religion)* ve *din hakkında eğitim (education about religion)* yaklaşımlarıdır.

Bazen dini öğretim denilse de dinsel eğitim, gençlerde belirli bir dini inancı yerleştirmeyi amaçlayan ve bu inancın nesiller boyu aktarılacak suretiyle korunmasını hedefleyen dini eğitimini ifade etmektedir. Formal ya da informal olarak genellikle evlerde, aile içinde, ibadet yerlerinde, dini kurumlarda ve dini cemaatlerin faaliyetlerinde gerçekleştirilmektedir. Aynı zamanda bu tür eğitim, vatandaşlarının çoğunluğunun aynı dine mensup olduğu ülkelerdeki (birçok Müslüman ve bazı Katolik ülkeler) devlet okullarında ve özel ya da devlet destekli olsun belirli bir mezhebin öğretiminin yapıldığı okullar da görülmektedir. Bazen katetik (catechesis) ve konfesyonel (confessional) yaklaşım olarak da isimlendirilen dinsel eğitim yaklaşımı, belirli bir dinin ya da mezhebin öğretilerinin aktarılması yoluyla inanç gelişimini esas almaktadır.² Bu açıklamalardan yola çıkarak İslam din eğitiminin bu yaklaşımla insanları eğitmeye çalıştıklarını söylemek mümkündür.

Din hakkında eğitim ise eğitimsel temeller üzerinde çocukların din anlayışlarını ve bilgilerini geliştirmeyi ve onların hayatlarında dini konularda özgür seçimler yapmasını amaçlayan bir yaklaşımdır. Din hakkında eğitim, öğrencileri dini görevleri yapma konusunda zorlamanın olmadığı dinler hakkında öğretimi ifade etmektedir. Bu yaklaşım, farklı inançları bilme anlamında “dini eğitilmiş” ve geniş kapsamlı dini konularda bilgi sahibi olma anlamında da “dini alanda okuryazar” insanlar yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, dinin insan yaşamında en temel gerçeklik

² Halstead, J. Mark, “Din Eğitimi”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* (Journal of the Human and Social Science Researches), Çev.: Abdulkadir Çekin, 2013, c.2, sayı: 3, s.136-150.

olduğunu ve tarih, felsefe, sanat, edebiyat gibi alanlarda dinin derin etkiler bıraktığını dile getirmektedir.³

“Din Eğitiminin İslâmî İlimlerdeki Yeri” başlığımızla din eğitimi dinsel eğitim açısından olarak incelemeye alınacaktır.

Modern anlamı ile İslâm eğitimi kavramından ilk bahseden düşünürlerden birisi Tibawî'dir. O, 1972'de yayımladığı *Islamic Education, Its Traditions and Modernization into the Arab National Systems* (London 1972) adlı çalışmasında İslâmî eğitimin tarihini ve modernleşme tecrübesini on dört Arap ülkesindeki eğitim sistemini inceleyerek ele almıştır. Ona göre İslâm eğitimi Hz. Muhammed'e “oku” emrinin gelmesiyle başlamıştır ve İslâm eğitiminin ayrılmaz iki unsuru Kur'an ve onun yaşanmış biçimi olan Hz. Muhammed'in sözleri ve uygulamalarıdır.⁴

İslâm Eğitiminin bahseden ilk düşünürlerden bir diğeri de Sharif'tir. Sharif, 70'li yılların ortasında kaleme aldığı *Islamic and Educational Studies* (II. Baskı, Lahor 1976) adlı çalışmasında eğitimin sahip olması gereken İslâmî değerleri, İslâmî hedefleri ve genel yapısını ele almıştır. Sharif'in üzerinde durduğu ana konu modern eğitimlerin mistik değerlerden ve temellerden yoksun oluşu meselesidir.⁵

Ona göre İslâmî Eğitim metafizik bir temele dayalıdır ve diğer taraftan onun temelinde yine insanın ham haldeki duyuları, zekâsı, motivleri ve tesadüfî hareketleri vardır. İslâm eğitimi kavramının şekillenmesi sürecinde oldukça geçerli ve kabul edilmiş bir yaklaşım ise 1977'de Mekke'de yapılan I. Dünya İslâm Eğitimi konferansında ortaya çıkmıştır. Konferans sonuç bildirgesinde yer alan şekliyle eğitim, insanın ruh, zihin, akli benlik, hisler ve bedensel duyularının eğitimi yoluyla insanın tüm kişiliğinin dengeli gelişimini amaçlamalıdır. Eğitim bu nedenle

³ Halstead, J. Mark, “Din Eğitimi”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* (Journal of the Human and Social Science Researches), Çev.: Abdulkadir Çekin, 2013, c.2, sayı: 3, s. 136-150.

⁴ Osmanoğlu, Cemil, “«İslam Eğitimi» Kavramı Üzerine Bir Literatür İncelemesi”, *DEM Dergi*, 2007, yıl: 1 sayı: 3, s.56-63.

⁵ Osmanoğlu, Cemil, “«İslam Eğitimi» Kavramı Üzerine Bir Literatür İncelemesi”, *DEM Dergi*, 2007, yıl: 1 sayı: 3, s.56-63.

kişinin gelişimini tüm yönleriyle manevî, zihnî, düşünsel, fizikî, ilmî, dilbilimsel; hem bireysel hem kolektif olarak sağlamalı hem de erdem ve mükemmelliğe ulaşmaya yönelik tüm bu yönleri motive etmelidir. Konferans sonuç metninde de açıklandığı üzere İslâm eğitiminin nihaî amacı birey, topluluk ve genel olarak insanlık düzeyinde Allah'a topyekûn itaatini anlaşılmasında yatar.⁶

İslâm'da eğitimin amacı, yalnız 'iyi bir vatandaş' değil; aynı zamanda 'iyi bir insan' (insan-ı kâmil)' yetiştirmektir. Dahası, İslâm'da eğitim sistemi, kişisel nitelikleri geliştirmenin de ötesine gider. Bu sistem; bireylere, yaratıcılarıyla, hemcinsleriyle, diğer yaratılmışlarla ve doğayla nasıl uyum içerisinde yaşayacaklarını öğretme hususunda daha kapsamlı hedefleri takip etmeye çalışır. O, insan varlığının gayesini ve kişilerarası ilişkilerin şartlarını göstererek insan ilişkilerinin farklı şekillerini açıklar. Bu sistemin hedefleri, bir insanın yaşam boyunca geçireceği farklı ilişkileri doğrudan etkilemektedir.⁷

Din Eğitiminin Önemi

Başta inanç açısından din eğitimine bakmanın konuyu daha derinlere taşıyacağını ifade etmek gerekmektedir.

İslam inancında her şeyi yaratanın Allah olması, bütün insanların tek bir özden yaratılması, ölümden sonra hayatın devam etmesi ve o hayattaki değerlendirmenin insanların bu hayattaki amellerine, hem cinsleri ile diğer varlıklarla olan ilişkilerine bağlı olması gibi ilkeler, birlik-beraberlik, cemaat-kardeşlik gibi ilkelerinin temelini oluşturmaktadır. İnanmayla birlikte sonunda, bilinçli olsun olmasın ister istemez bir eğitim-öğretim ve sosyalleşme gerçekleşmektedir.⁸ Dolayısıyla bu bakımdan din eğitimi kelam ilişkisinin ne denli önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

⁶ Osmanoglu, Cemil, "«İslam Eğitimi» Kavramı Üzerine Bir Literatür İncelemesi", *DEM Dergisi*, 2007, yıl: 1 sayı: 3, s.56-63.

⁷ Khouj, Abdullah Muhammed, "İslam'da Eğitim", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Çev.: Semra Çinemre, Samsun, 2011, sayı: 30, s.277-308.

⁸ Köylü, Mustafa ve Altaş, Nurullah, *Din Eğitimi*, 2. Baskı, Gündüz Yayıncılık, Ankara, 2012, s.58

Din eğitimi insanlara imana ulaşma garantisi veremez. Fakat imana vardırımda planlı, programlı bir şekilde hareket ettiğini söylemek mümkündür. Bu bakımdan din eğitimi insanların inancını bilinçli bir şekilde geliştirebilecek yapıya sahiptir.

İnanç duygusunun yanlışla yönelmeden veya yanlış bilgilerle doyurulmadan önce gerçek din insanlara öğretilirse, dinin ellerde bir oyuncak olarak görülmesinin önüne geçilmiş olur. Dini bilginin doğru verilmesi için, eğitim bilimlerinin verilerine uygun olan her türlü metot kullanılmalıdır. Delillerle desteklenen dini eğitim, hiç şüphesiz insanların doğru bir imana sahip olması açısından çok önemlidir.⁹

Toplumun huzur ve birliğinin korunması, bunun devam ettirilmesi için, sahip olunan dini değerlerin ve bu değerlerle şekillenen kültürün yeni yetişen nesle aktarılması gerekir. Bu nedenle toplumun kültürünün şekillenmesinde, nesilden nesle aktarılmasında ve dini değerleri insanlara benimsetmesinde insanlara yardımcı olacak en önemli unsur din eğitimidir.

Din ve ahlak açısından, insanın hayata hazırlanmasında ya da insanın insan olmasında çok önemli bilgilendirme gücüne sahiptir. Din ile birlikte ahlak insana çok yönlü ve zengin bilgiler ve özellikler kazandırdığından tarih boyunca eğitimde dine her zaman yer verilmiş ve her zaman din eğitimine ihtiyaç duyulmuştur. Eğer din ve ahlak, eğitimin dışında tutulursa eğitime ciddi ve sağlıklı bir eğitim gözüyle bakmak mümkün değildir. Bu da gösteriyor ki din ve ahlak olmadan eğitimin asli görevini başarılı bir şekilde yürütmesi olanak dışıdır.¹⁰ Netice itibarıyla din eğitimi, insanların dini terbiyelerini belli bir noktaya ulaştırmakta, insanın hayata hazırlanmasına önemli katkılar sağlamaktadır.

Din Eğitiminin İslami İlimlerle İlişkisi

Din eğitimi, bir ilahiyat disiplini olarak bütün diğer ilahiyat disiplinleri gibi bölünmez bütünün parçasıdır. O da din gerçeğini İslam Dini açısından

⁹ Başkurt, İrfan, "İslam Eğitime Dair Bazı Meseleler", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 2002, sayı: 9, s.89-113.

¹⁰ Yavuz, Kerim, *Günümüzde Din eğitimi*, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Adana, 1998, s.61.

dan ele alır. Fakat o, bu konuyu kendi başına değil, bilimsel metotlardaki yeni gelişmeleri ve onların etkilerini hesaba katarak, her yeniliği ve anlayışı göz önünde bulundurarak işlemeye çalışır. Çünkü günümüzün toplumu aynı zamanda bir haberleşme toplumdur. İnsanlar her gün, hatta her an, kendilerini ilgilendirsin ilgilendirmesin pek çok ve çeşitli haberler almakta ve bunlardan etkilenmektedir. Bu durum yok farz edilemez. Öyleyse din eğitimi, mevcut bilimlerin ve uygulamaların bütünü, iman ile ilişkili hale getirmek durumundadır.¹¹

Din eğitimi, dini mahiyetine uygun olarak, insan varlığının bütünü ile ilgilenir; insanın hayatını, hayatın bütünlüğü içindeki yeri ile ele alır, yani insanla insan olarak ilgilenir. Din eğitimi, yaratıcıyı, insanın menşei, yeryüzündeki manası ve geleceği ile ilgili bir alan olarak, öğretime müsait kılmaya çalışır. Bu amaçla metotlar arar, onları dener ve geliştirir.¹²

Ayrıca Prof. Dr. Mualla Selçuk, bir konuşmasında, Din Öğretimi'nin birey bilincini, kişilik gelişimini, insan onurunu, bir arada yaşamayı, sosyal duyarlılığı, barış eğitimini ve dinsel geleneği kapsayan bir kavramsal alana sahip olduğunu belirterek, Müslüman bilinçlerin bugün "Dinsel Gelenek Ne Söylüyor?" ve "Dinsel Geleneğe Ne Katabilirim?" sorularının anlam kazandığını ifade etmiştir. Bu bağlamda teolojik açıdan temellendirilmiş, sosyolojik açıdan cesaretlendirici ve eğitsel açıdan etkin bir Din Öğretiminin önemini¹³ vurgulayarak din eğitiminin İslami ilimler ve diğer bilimlerle nasıl bağdaştığını ortaya koymuştur.

Din Eğitimi-Tefsir İlişkisi

İslam Dininin temel kaynağı Kur'an ve Hz. Peygamber'in sünneti olduğuna göre din eğitiminin bu iki temel üzerinde yapılması gerekir. Böyle olunca din eğitimi Kur'an'dan başlar. Bu da din eğitimi-tefsir ilişkisini baştan ortaya çıkarır.

¹¹ Köylü ve Altaş, Din Eğitimi, s.60

¹² Köylü ve Altaş, Din Eğitimi, s.61.

¹³ Gözeler, Esra ve Körner, Felix, "İnsan Onurunun İslam ve Hıristiyan Geleneklerindeki Temelleri (Bilimsel Toplantı)" *A.Ü.İ.F.D. XLVI* (2005), sayı: 2, s.343-350.

Kur'an'a göre Allah, ilk insan olan Hz. Âdem'i sadece yaratmamış, aynı zamanda onu bilgilerle donatmış ve bilgili bir insan haline getirmiştir. (Bakara, 2/31) Bu da Allah'ın insanı eğitim ve öğretime tabi tutulmaya ve neticede terbiye edilmeye elverişli bir şekilde yaratmış olduğunun bir göstergesidir.

Kur'an'da Allah'ın 'rab' kelimesiyle terbiyeci ve eğitimci olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Rab kelimesi, "bir şeyin ıslahı ve bunun devamını temin etmek, bir şeye sarılmak ve ona devam etmek, bir şeyi bir şeye eklemek" anlamlarına gelmektedir.¹⁴

Ayrıca İslam Dini öğretimi ve Öğrenimi, Allah'ın yeryüzüne indirmiş olduğu ilk vahiyyle başladığını vurgulamak gerekmektedir. Allah'ın "oku" diyerek Hz. Peygamber'e hitap etmesi İslam Din eğitiminin ilk hareket noktasıdır. Dolayısıyla Cebrail vasıtasıyla Hz. Peygamber'e ilk bilgiler öğretilmiş, O da Allah'tan gelen ilk bilgilerin hepsini öğrenmiş oldu. Bundan sonra din eğitim ve öğretimine nasıl başlanacağını yolunu ve metodunu Allah insanlara göstererek, Allah'ın ismiyle eğitime başlanması gerektiğini buyurmuştur. Allah "insana bilmediğini öğretti" buyurarak da İslam'da eğitim ve öğretimin nasıl önemsendiğini ortaya çıkarmaktadır.

Buna ilaveten gelişme çağında çocuklara nasıl bir din eğitimi verileceğini Lokman Suresi'nin 13-19. ayetlerinde ifade edilmektedir. Bu ayetlerde, Allah'a ortak koşmama ve ona inanma, ana-babaya saygı, itaatkârlık, insanlarla iyi geçinmek, iyilik ve kötülük kavramlarını kazandırarak vicdanı oluşturma, namaz ve ibadet eğitimi, iyiliği emretme, kötülükten vazgeçirme bilinci ile insanlara yardım etme, sabır eğitimi, insanlarla iletişim kurmanın nasıl olacağı, insanları küçümsememe, onlardan yüz çevirme, tevazu sahibi olma ve kibirli olmama, samimi olma, insanlara alçak sesle konuşma, sesini yükseltmekten kaçınma gibi konuların dile getirilmesi din eğitiminin ilim sahasına giren önemli konulardandır.

Ayrıca İsra Suresi 9-39. arasındaki ayetlerde çok çeşitli din eğitimi konuları olduğu da görülmektedir. Allah'a şirk koşmama, kulluk eğitimi,

¹⁴ Bayraklı, Bayraktar, İslam'da Eğitim, 7. Baskı, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2002, s.113.

ana-babaya ‘öf’ bile dememe, alçakgönüllülükle anne babaya tatlı söz söyleme ve onlara dua etme, akrabaya, yoksula, yolcuya hakkını verme, verdiği sözde durma, israf etmeme, cimri ve savurgan olmama, geçim derdiyle çokların canına kıymama, zinaya yaklaşmama, haksız yere cana kıymama, yetimin malına dokunmama, ölçü ve tartıda dürüst olma, bilmediğinin ardına düşmeme, yeryüzünde böbürlenerek dolaşmama vb. birçok konular din eğitiminin bilim sahasına giren konulardandır.

Çalışmanın kısıtlılığı açısından daha fazlasını ifade edemeyeceğimiz sayısızca din eğitimi literatürünün önemli noktalarına temas eden ayetlerin varlığı Kur’an’da şüphe götürmeyecek kadar fazladır. Dolayısıyla Din eğitimi ile Tefsir ilminin arasındaki ilişkinin ne denli yoğun ve derin olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Din Eğitimi-Hadis İlişkisi

Din Eğitimi Hz. Peygamber düzeyinde ele aldığı anda “tebliğ” kavramıyla karşı karşıya gelinmektedir. Tebliğ, bir şeyi veya işi ulaştırmak, iletmek, bildirmek, yetiştirmek, eriştirmek, nakletmek, götürmek, taşımak, bir bilgiyi ulaştırmak, bir işin bildirilmesini ihtiva eden kitap manalarına gelmektedir.¹⁵ Bu bakımdan Kur’an’da “Ey Peygamber! Rabbinden sana indirilene tebliğ et, Eğer bunu yapmazsan O’nun elçiliğini yapmamış olursun” (Maide, 5/67) buyrulmaktadır. Bu nedenle peygamberliğin başta insanlara Allah’ın emir ve yasaklarını iletmekle görevli olduğu anlaşılmaktadır. Buna ilaveten “Ümmilere, kendilerine Allah’ın ayetlerini okuyan, onları arındıran, onlara kitabı ve hikmeti öğreten içlerinden bir peygamber gönderen O’dur.” (Cum’a, 62/2) ayetiyle de Allah’ın ayetlerini, kitabı ve hikmeti öğretme konusunda öğretim faaliyetini sürdürmekle görevli olan Hz. Peygamber’in bir din eğitimcisi ve öğretmeni olduğu da gözler önüne serilmektedir.

Diğer açıdan Hz. Peygamber, “Bunların hepsi hayır üzeredirler. Şunlar Kur’an-ı Kerim okuyor ve Allah Teâlâ’ya dua ediyorlar. Allah dilerse onla-

¹⁵ Şanver, Mehmet, Kur’an’da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi, Pınar Yayınları, 2001, s.23-24.

ra (istediklerini) verir, dilerse vermez. Şunlar da ilim öğrenip öğretiyorlar. Ben de ancak bir muallim olarak gönderildim.” buyurdu ve hemen ilimle meşgul olanların yanına oturdu. (İbn-i Mâce, Mukaddime, 17) hadisini dile getirerek eğitim-öğretimle yakından alakadar olan bir öğretmen olduğu görülmektedir. Üstelik Hz. Muhammed’in bu yönünü Abdulfettah Ebu Gudde “Bir eğitimci olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metotları” adlı eserinde genişçe dile getirerek bu yöndeki çalışmalara kaynaklık etmiştir.¹⁶

Dolayısıyla muallim olarak gönderilen Hz. Muhammed’in söz, fiil, takrir ve öğretilerini ilim sahası içerisine alan Hadis ilmiyle din eğitiminin önemli derecede ilişki halinde olduğunu vurgulamak gerekmektedir.

Din Eğitimi-Tasavvuf İlişkisi

Tasavvuf ve Din Eğitimi insanın bireysel ve manevi olarak gelişimini sağlamayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla iki alanın da ortak konusu insan ve insanın eğitimidir.¹⁷

Köklü bir geleneğe dayanan tasavvuf, özünde bir eğitim müessesesidir. Birey, tasavvufi terbiyenin nihayetinde, potansiyelinde var bulunan eşref-i mahlûkat niteliğini açığa çıkarır. Bir “gönül eğitimi” öngören tasavvufta, gerek kişisel yani dikey ve derinlik boyutunda gerekse toplumsal yani yatay genişlik boyutunda sohbet, zikir, tefekkür, murakabe, hizmet ve rabıta gibi çok çeşitli terbiye metotları kullanıldığını görüyoruz. Tasavvufi eğitimi diğer disiplinlerden hatta eğitim yaklaşımlarından ayıran temel faktörlerden belki de en önemlisi kişisel ve toplumsal eğitimin birlikte yürütülmesidir. Toplum hayatımızda, dinî hayatta önemli bir rol üstlenen tasavvufî bilgi ve yaşayış biçiminin pek önemli bir yeri vardır. Dolayısıyla tasavvufî eğitim, günümüz eğitim öğretiminin her alanına katkı sağlayabilecek niteliktedir.¹⁸

¹⁶ Daha geniş bilgi için bkz. Ebu Gudde, Abdulfettah, Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metotları, terc. Enbiya Yıldırım, Yasin Yayınevi, İstanbul, 2001, s.170.

¹⁷ Göktaş, Vahit, “Tasavvufi Terbiyenin Günümüz Din Eğitim-Öğretimine Sunabileceği İmkânlar” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52: 2 (2011), s.137-155.

¹⁸ Göktaş, Vahit, “Tasavvufi Terbiyenin Günümüz Din Eğitim-Öğretimine Sunabileceği İmkânlar” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52: 2 (2011), s.137-155.

Eğitim ile tasavvuf arasında müfredat ve metot bakımından bazı farklılıkların olmasına rağmen, insana bakış ve onu ele alış bakımından benzerlikleri vardır. Önde gelen benzerliklerden biri, her ikisinin de bilgilerin davranışlara dönüştürülmesi ve bu davranışların da hayatın tüm alanlarını kapsaması gerektiğiyle ilgili hedefleridir. Konumuz açısından bakıldığında, tasavvufun eğitsel boyutu ile genel eğitimin insanı ele alış muhtevası bakımından büyük ölçüde benzerliklerin olduğu görülecektir.¹⁹

Tasavvufun insanda meydana getirmek istediği hedef davranışlarla, eğitimin hedef davranışları aynıdır. Ancak, tasavvuf ile eğitimin arasındaki temel ayrım, eğitimin daha çok insanı dışarıdan içeriye doğru eğitmeye yönelik iken, tasavvufun, içerden dışarıya doğru eğitme yöntemini benimsenmesidir. Eğitim, insanın çocukluk dönemi ile başlarken, tasavvuf insanın yetişkinlik döneminden başlamaktadır. Eğitim, sonuç itibarıyla, bireysel ve sosyal hayatta bedensel, zihinsel ve duyuşsal yönden sağlıklı kişiler yetiştirmeyi amaçlarken tasavvuf, dini bilgi ve davranışlar bakımından Allah'a layık bir kul olabilen insanlar yetiştirmeyi gaye edinmektedir.²⁰

Din Eğitiminin Diğer İslami İlimlerle İlişkisi

Bu başlıkta çalışmanın kısıtlılığı açısından din eğitiminin diğer ilimlerle olan ilişkilerinin özü ifade edilmeye çalışılacaktır. Çünkü din eğitiminin her bir İslami ilimle ayrı ayrı çalışılabilecek bir yönünün olabileceğini burada vurgulamak gerekmektedir.

Din eğitimi Fıkıh ilişkisine bakıldığında, şu konular etrafında bağdaştıkları görülmektedir: Ailelerin çocuklarına aile terbiyesi vermek istemesinin önemli noktası dindir. Dini konular olmadan terbiyenin amacına ulaşmasının mümkün olamayacağı düşünülmektedir. Anne babanın çocuklarına dini terbiye vermekle sorumlu kimselerdir. Bu fıkıh literatürün-

¹⁹ Keyifli, Şükrü, "Yaygın Din Eğitimi Açısından Mürşit Kavramının Değerlendirilmesi", *Haran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Şanlıurfa, 1997, sayı: 3, s.249-260.

²⁰ Keyifli, Şükrü, "Yaygın Din Eğitimi Açısından Mürşit Kavramının Değerlendirilmesi", *Haran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Şanlıurfa, 1997, sayı: 3, s.249-260.

de hidane denmektedir. Sözlükte “bir şeyi yanına almak, çocuğu kucağına almak ve beslemek” manasına gelen hidane (hadane), İslam hukukunda küçüğün ve bu hükümde olan kimselerin gerektiği şekilde büyütülüp yetiştirilmesi, korunup gözetilmesi ve eğitilmesi amacıyla kanun koyucunun belli şahıslara tanıdığı hak, yetki ve sorumluluğu ifade eder. Bu hak ve sorumluluğu üstlenen kimseye hadın (hadine) denir. Kur’an-ı Kerim’de çocukların bakım, gözetim ve terbiyesiyle ilgili genel hükümler yer almakla birlikte hidane konusuna özel olarak temas edilmemiştir. Hadisler ve Hz. Peygamber dönemindeki uygulama örnekleri de konuya belirli yönlerden sınırlı bir açıklama getirir. Bu sebeple hidane hak ve sorumluluğunda kimlere öncelik tanınacağı ve bu kimselerde ne gibi özelliklerin aranacağı hidane hakkının mahiyeti ve kapsamı, çocuğun ve diğer ilgili kişilerin hakları, hidanenin sona ermesi gibi konularda klasik fıkıh literatüründe yer alan görüş ve öneriler, kısmen Hz. Peygamber ve sahabe dönemi uygulama örneklerinden kaynaktansa bile esasen fakihlerin şahsi müşahede ve tercihlerini ve dönemlerindeki tecrübe birikimini yansıtır. Öte yandan Batı hukukunda anne ve çocuğun haklarına ve korunmasına dair milli ve milletlerarası hukuki düzenlemelerin XX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren yoğunlaştığı ve önemli ölçüde mesafe kaydettiği düşünülürse, İslam hukuk literatüründeki anne-baba ve çocuk haklarının korunmasına ilişkin görüş ve yaklaşımların, bu arada hidane konusundaki zengin hukuk doktrininin ve tecrübe birikiminin hukuk tarihi açısından da ayrı bir önem taşıdığı görülür.²¹ Anne-babanın çocuklara namazı, abdesti ve ilmihal bilgilerini başta ailede vermesi din eğitimi boyutunu da içine dâhil eden bir yapıya sahiptir. Çünkü eğitimin yetişkin nesillerin yetişmekte olan nesillere kültür aktarımı olduğunu düşünürsek ailenin dini kültürü bir şekilde çocuklarına vermesi hem fıkıhın hem de din eğitiminin ilim sahası içerisine girmektedir.

Din eğitimi ve mezhepler tarihinin ilişkisel durumuna bakıldığında din eğitimi tarihi açısından önemli noktalarla bağdaşmaktadır. Mezhep-

²¹ Bardakoğlu, Ali, “Hidane”, T.D.V. İslam Ansiklopedisi, c. 17. İstanbul, 1998, s.467.

leri Tarihi, İslâmiyet birliği ve bölünmezliği emrettiği halde, hangi sebeplerle fırkaların doğduğunu, din istismarının nasıl meydana geldiğini ve siyasetin dini nasıl kötüye kullandığını da ortaya koyar. Yine İslam mezhepleri tarihi, çeşitli dini cereyanlar arasında doğru yolun hangisi olduğunu, sapık fırkaların doğuşlarından itibaren ne gibi safhalar geçirdiklerini ve İslam âlemine ne gibi sapıklık getirdiklerini de açıklar.²² Bu nedenle Mezhep ve tarikatları anlatmadan dinin günümüze kadar hangi süreçlerden geçerek gelebildiğini bilmek mümkün değildir. Mezhep ve tarikatların yapısal durumlarını, öğretilerini, bir sonraki nesle aktararak aynı zamanda din eğitimi gerçekleştirmiş olmaktadır.

Sonuç

Din eğitiminin İslami ilimlerdeki yeri konusunu ortaya çıkarmaya çalıştığımız bu makalede, din eğitiminin İslami ilimlerle çok önemli ilişkilerinin mevcudiyeti tespit edilmiştir. Aslında din eğitiminin İslam'ın iki önemli kaynağı olan Kur'an ve Sünnetten başlayarak tüm alanlarda varlığını sürdüren bir disiplin olduğu da anlaşılmıştır.

Din eğitiminin inanç öğretisi bakımından kelamla, Kur'an öğretimi ve yorumu açısından tefsirle, Hz. Peygamberin tebliğ etmek vazifesini ön planda tutmak ve muallim olduğu gerçeğiyle hadisle, insanın bireysel ve manevi olarak gelişimini eğitim ve terbiye yoluyla sürdürmeye çalışan tasavvufla, hidane ve ilmihal yöntemiyle din eğitimi vermek bakımından fıkıhla, mezhep ve tarikatların öğretimi açısından mezhepler tarihiyle yakın ilişki halinde olduğu ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Fakat şunu söylemeden de geçilmesinin mümkün olamayacağı bir konuyu burada dile getirmek gerekmektedir. İslami ilimlerin din eğitiminin öğretim ilke ve metotları açısından değerlendirmeye alınması ve inceleme alanına girmesi gerekmektedir. Çünkü İlahiyat Fakülteleri'nde sürdürülen Yüksek Din Öğretimi Faaliyetlerinde iyi bir tefsirci, hadisçi, fıkıhçı vb.

²² Çağatay, Neşet ve Çubukçu, İbrahim Âgah, İslam Mezhepler Tarihi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1985, s.9.

olunabilir. Ancak bunun yanında iyi bir eğitimci olabilmenin en önemli noktasının din eğitimi ve öğretimi yöntem ve tekniklerinin yapısal durumundan geçtiğini belirtmek gerekmektedir. Bütün İslami ilimlerin din eğitimi biliminin teknik, ilke ve yöntemlerine önemli derecede ihtiyacının olduğunu vurgulamak gerekmektedir. İşte bu tür çalışmaların İlahiyat Fakülteleri açısından çok önemli bir yerinin olacağını düşünmekteyim.

Kaynakça

- Bardakoğlu, Ali, "Hıdane", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, c. 17. İstanbul, 1998.
- Başkurt, İrfan, "İslam Eğitime Dair Bazı Meseleler", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 2002, sayı: 9, s.89-113.
- Bayraklı, Bayraktar, İslam'da Eğitim, 7. Baskı, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2002, s.113.
- Çağatay, Neşet ve Çubukçu, İbrahim Agâh, İslam Mezhepler Tarihi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1985.
- Ebu Gudde, Abdulfettah, Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metotları, terc. Enbiya Yıldırım, Yasin Yayınevi, İstanbul, 2001, s.170.
- Göktaş, Vahit, "Tasavvufi Terbiyenin Günümüz Din Eğitim-Öğretimine Sunabileceği İmkanlar" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52: 2 (2011), s.137-155.
- Gözeler, Esra, ve Körner, Felix, "İnsan Onurunun İslam ve Hıristiyan Geleneklerindeki Temelleri (Bilimsel Toplantı)" *A.Ü.İ.F.D. XLVI* (2005), sayı: 2, s.343-350.
- Halstead, J. Mark, "Din Eğitimi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* (Journal of the Human and Social Science Researches), Çev.: Abdulkadir Çekin, 2013, c.2, sayı: 3, s.136-150.
- Osmanoğlu, Cemil, "'İslam Eğitimi' Kavramı Üzerine Bir Literatür İncelemesi", *DEM Dergi*, 2007, yıl: 1 sayı: 3, s.56-63.
- Keyifli, Şükrü, "Yaygın Din Eğitimi Açısından Mürşit Kavramının Değerlendirilmesi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Şanlıurfa, 1997, sayı: 3, s.249-260.

- Khouj, Abdullah Muhammed, “İslam’da Eğitim”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Çev.: Semra Çinemre, Samsun, 2011, sayı: 30, s. 277-308.
- Köylü, Mustafa ve Altaş, Nurullah, *Din Eğitimi*, 2. Baskı, Gündüz Yayıncılık, Ankara, 2012, s.58
- Şanver, Mehmet, *Kur’ân’da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi*, Pınar Yayınları, 2001, s.23-24.
- Yavuz, Kerim, *Günümüzde Din eğitimi*, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Adana, 1998, s.61.